

4. Kania J., Vinogradnik K. *Planowanie strategiczne rozwoju lokalnego*, [w:] *Rozwój obszarów wiejskich w perspektywie integracji Polski z Unią Europejską* Wydawnictwo Optimum / Kania J., Vinogradnik K. – *Studia Ekonomiczne*. – 2000. – nr 2(6). – Uniwersytet w Białymstoku, Białystok.
5. Kuciński K. *Przedsiębiorczość a rozwój regionalny w Polsce* / Kuciński K. – Warszawa: Wydawnictwo Pifin, 2010.
6. Parysek J.J. *Podstawy gospodarki lokalnej*. Wydawnictwo naukowe UAM / Parysek J.J. – Poznań, 2001 .

УДК: 328.352

Н. Г. Гмурковська,
магістр міжнародних відносин, докторант,
Університет ім. Марії Кюрі-Склодовської в Любліні;

І. І. Каспрук,
кандидат історичних наук, проректор з міжнародних відносин,
Львівський університет бізнесу та права

АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНА РЕФОРМА ПОЛЬЩІ - ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

У статті представлено польський досвід адміністративної та самоврядної трансформації в Польщі, яка децентралізувала владу в країні та наділила реальними повноваженнями польські регіони. Трирівневий адміністративно-територіальний поділ Польщі та шляхи розвитку місцевого самоврядування країни згідно сучасних систем управління в державній адміністрації та стратегії „розвитку знизу” становлять приклад органам місцевого самоврядування України.

Ключові слова: місцеве самоврядування, адміністративно-територіальний поділ Польщі, гміна, повіт, воєводство.

В статье представлен польский опыт административной и самоуправляющей трансформации в Польше, которая децентрализовала власть и наделила реальными полномочиями польские регионы. Трёхуровневое административно-территориальное деление Польши и пути развития местного самоуправления страны в соответствии с современными системами управления в государственной администрации и стратегией «развития снизу» являются примером для органов местного самоуправления Украины.

Ключевые слова: местное самоуправление, административно-территориальное деление Польши, гмина, повят, воеводство.

An article presents Polish experience in administrative and self-governance transformation in Poland, what decentralized the governance in country and provided real power to Polish regions. Three-level administrative and territorial division in Poland and approaches for development of local governance in the country according to modern management systems in public administration and ‘upstream development’ strategy make an example for local governance institutions in Ukraine.

Keywords: local governance, administrative and territorial division in Poland, community, district, province.

Вступ. Демократія виявляє себе найбільш повно в місцевих органах влади та у формах, які є вираженням децентралізованої державної влади в різних сферах суспільного життя. В адміністративній сфері таким є місцеве самоврядування, в якому спільнотам надається частина повноважень держави, які виконують її більш ефективно, ніж державна адміністрація. Для справжнього демократичного устрою країни дуже важливою є незалежність органів місцевого самоврядування від державної влади. Ефективним місцевим самоврядуванням є таке, де кожен з мешканців має змогу взяти участь в прийнятті рішень суспільства і водночас бути свідомим своїх прав і відповідальності за свої дії.

Постановка проблеми. У 1998 році Польща провела адміністративну реформу шляхом створення самоврядних воєводств, повітів та гмін, і обрання в них органів місцевого самоврядування демократичним шляхом. Двадцять років функціонування цієї системи показує, що адміністративна реформа Польщі дійсно вдалася. В Україні адміністративна реформа лише готується вже черговий рік. З огляду на це корисно звернути більшу увагу на польський досвід державного реформування. Поєднання історичного досвіду розвитку польського самоврядування та країн Західної Європи, а також сучасних європейських досягнень дасть імпульс до підготовки і створення оригінальної моделі системи самоврядування в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В процесі дослідження використано праці вчених України та Польщі, присвячені адміністративній реформі та розвитку місцевого самоврядування в Польщі від 1989 року. Важливим елементом є публікації одного з засновників та ініціаторів реформи місцевого самоврядування в Польщі – професора Єжи Регульського.

Мета статті полягає в аналізі шляхів адміністративної реформи та розвитку місцевого самоврядування з елементами „розвитку знизу” в Польщі з огляду на актуальність таких підходів в Україні.

Виклад основного матеріалу. Польська держава у 1989 році розпочала процес політичної трансформації, яка зумовила реконструкцію та зміни в напрямку відродження громадянського суспільства. Оскільки самоврядування є системною формою управління місцевими регіональними справами, то одною з фундаментальних змін в ті часи було відновлення місцевого самоврядування [11, с.50-51, 69]. Перші напрацювання вже були представлені раніше в червні 1981 року групою людей, залучених до процесу відновлення самоврядування під керівництвом професора Єжи Регульського – одного з ініціаторів реформи місцевого самоврядування в Польщі [10, с.33]. Після майже десяти років роботи програма реформи була розроблена та прийнята комісією Комітету громадян і у 1989 році стала основою для переговорів під час «Круглого Столу» в надії на початок відновлення місцевого самоврядування. Період 1989-1990 років був періодом динамічних змін у Польщі. Політичні лідери були готові приступити до реформи держави. На жаль, більшість політиків не знала, що без співпраці та підтримки з боку суспільства не можливе здійснення значних політичних реформ [12, с.35, 56-68]. Початком реформ стало прийняття нового Закону від 8 березня 1990 року [16], в якому зафіксовані положення місцевого самоврядування, а перші вільні вибори до місцевих органів 27 травня 1990 року можна вважати початком відродження місцевого самоврядування в Польщі і результатом десятирічної роботи у напрямку відновлення країни на шляху до демократії [12, с.98-100]. Ще одним важливим кроком в організації функціонування місцевих органів влади згідно нових вимог була підготовка кадрів та формування суспільної підтримки пропонованих змін. Помітним явищем також були перші кроки на шляху міжнародного співробітництва місцевих спільнот, поява установ і неурядових організацій для підтримки місцевої влади [11,с.69].

Польська реформа викликала велику зацікавленість, а відновлення самоврядування одержало схвальні відгуки від європейських країн і США, де місцеве самоврядування вже давно і є звичайним елементом суспільного життя. При здійсненні цієї діяльності іноземна допомога від багатьох установ та організацій зіграла значну роль, у тому числі від: Deutsche Stiftung fur Internationale Entwicklung, Fondation France-Pologne, German Marshall Fund (США), Heinrich Boll Stiftung (Німеччина), Know-How Fund (Великобританія), PHARE Programme, Ради Європи, Rockefeller Brothers Fund (США), US Agency for International Development, US Conference of Mayors. На Rutgers University (США) повстала також неурядова організація Місцева Демократія в Польщі (Local Democracy in Poland), яка була створена за ініціативою і під керівництвом професора Йоланти Регульської [11,с.90-91].

Від 1 січня 1999 року самоврядування в Польщі функціонує на трьох рівнях: гмінному, повітовому та воєводському (2413 гмін, 314 повітів, 65 міст, які мають права повітів і поєднують компетенції гмін і повітів, 16 самоврядних воєводств). Всі три рівні уряду є самостійними і між ними не існує ієрархічної залежності [22, с.13]. Місцева влада складається з трьох основних елементів: адміністрації, громадськості та способу виконання адміністрування за принципом децентралізації. Європейська хартія про місцеве самоврядування визначає місцеве самоврядування в категорії прав і можливостей місцевих громад управляти державними справами на свою відповідальність та в інтересах жителів [3, ст.4].

Державне управління (публічне) включає урядову адміністрацію і місцеві адміністрації. Урядова адміністрація – структура адміністративних органів, якими керує Рада Міністрів. Проте місцева влада регіонального і місцевого самоврядування і є одним з основоположних правових і політичних установ держави. Суб'єктом самоврядування є певна група людей – місцевої спільноти, що проживає на території і має свої органи, створені для обслуговування його жителів. Місцеве самоврядування управляє виконанням завдань відповідно до встановленого закону. Адміністрація діє від імені держави і є політизованою, реалізація заходів відбувається на основі зазначеного верховенства закону і не спрямована на прибуток, діє безперервно і стабільно виконує публічні завдання [20, с.12-26].

Правові основи самоврядування записані в Конституції, ухваленій 2 квітня 1997 р. Є п'ять основних принципів самоврядування в сучасних демократіях. Перший принцип – субсидіарності – означає, що певні завдання повинні бути досягнуті відповідним рівнем уряду при відповідно забезпечених коштах фінансування. У Польщі існує поділ завдань між різними рівнями самоврядування, а роль базового рівня громадської спільноти адміністрування виконує гміна. Другий з принципів – принцип децентралізації державної влади в Польщі знаходить своє відображення у ст. 16 Конституції Республіки Польщі від 2 квітня 1997 року, який дає можливість здійснювати функції державного управління та місцевого самоврядування [7, ст.16]. Третій принцип автономії у відповідності зі ст. 165 Конституції дозволяє місцевій адміністрації-уряду, який є юридичною особою, самостійну реалізацію власних суспільно-важливих завдань під свою відповідальність [7,ст.165]. Принцип представницької демократії означає, що державна влада здійснюється через обраних представників. Конституція РП також гарантує належність громадян до внутрішніх і міжнародних організацій, профспілок, політичних партій, громадських рухів на добровільній основі, що в свою чергу становить п'ятий принцип свободи об'єднання [7, ст.2].

Правові основи функціонування місцевого самоврядування в Польщі – це:

- Конституція Республіки Польща від 2 квітня 1997 р.;
- Закон про гмінне самоврядування від 8 березня 1990 р.;
- Закон про повітове самоврядування від 5 червня 1998 р.;
- Закон про воєводське самоврядування від 5 червня 1998 р.;
- Закон про введення трирівневого поділу країни від 24 липня 1998 р.;
- Закон про прямі вибори вїята, бургомистра та президента міста від 20 червня 2002 р.;
- Закон про місцевий референдум від 15 вересня 2005 року.

Гміна – спільнота самоврядування жителів на даній території. Від 1990 року у Польщі гміна є основною одиницею місцевого самоврядування, яка забезпечена статутом. Впровадження цієї зміни було початком фундаментальних змін у політичній системі країни [12,с.185]. Гміна є найменшою юридичною одиницею польського адміністративного поділу, яка виконує державні функції від свого імені і на свою відповідальність. До обов'язків гміни належать всі державні питання місцевого значення. Виконавчими органами гміни є Рада гміни та вїйт (бургомістр або президент міста). На даний час в Польщі є 2478 гмін [20, с.22-23].

Гміна може бути сільською, міською або сільсько-міською. Гміна може створювати допоміжні підрозділи: солецтва, квартали, райони міст та інші. Влада гміни складається з Ради гміни, яка має право приймати рішення і здійснювати контроль, та вїята, бургомистра, президента міста, що становлять виконавчу владу.

Сфери дій гміни охоплюють всі суспільні питання місцевого значення, не передбачені законом для інших підрозділів [12, с.194]. Ці завдання діляться на свої власні, затверджені законом та призначені – затверджені державою. Гміна виконує всі завдання, не віднесені до компетенції інших підрозділів органів місцевого самоврядування (повітів та воєводств). Завдання власні – це публічні завдання, які виконують органи місцевого самоврядування, і які враховують потреби місцевих спільнот. Вони поділяються на:

- а) обов'язкові, що надають мешканцям комунальні послуги елементарного характеру;
- б) факультативні, які гміна виконує настільки, наскільки це є можливо за рахунок фінансових коштів бюджету та з огляду на місцеві потреби;

Визначені завдання виникають із публічних потреб згідно закону держави, юридично передані місцевим органам влади, такі як:

- а) передані до статутного регулювання;
- б) передані за допомогою угод між місцевими органами влади та державним управлінням [16, ст.7-8].

Доходи органів місцевого самоврядування регулюються Законом про доходи місцевих органів влади від 13 листопада 2003 року (Dziennik Ustaw від 29 листопада 2003 року), який вказує джерело доходів для одиниць місцевого самоврядування та правила для визначення та збору доходів і кількісної оцінки та передачу загальних субсидій та цільових дотацій з державного бюджету. Доходи муніципалітету становлять: податки, збори та інші доходи, визначені в окремому законі; громадські доходи, доходи від активів самоврядування, загальна дотація з державного бюджету. Доходами самоврядування можуть бути: субсидії на реалізацію завдань, переданих завдань, а також субсидіювати зі своїх власних податкових надходжень від резидентів, спадщини, майна, пожертвувань та інших надходжень. Загальні субсидії самоуправлінням визначаються на основі об'єктивних критеріїв, які визначає окремий закон.

На основі адміністративної реформи від 5 червня 1998 року були створені ще два рівні влади: повіти і воєводства, які почали функціонувати з 1 січня 1999 року. Закон про введення основного трирівневого поділу держави, який оновлює територіальний поділ держави, одна з основних цілей реформи, що вплинуло на ефективність і результативність:

- 1) діяльності органів державного управління;
- 2) державної служби, яка знаходиться на територіальній одиниці і діє для неї;
- 3) управління державними фінансами на місцевому та регіональному рівнях;
- 4) створення інститутів громадянського суспільства на місцевому рівні [19, ст.8].

Повіт – це спільнота самоврядування, яка знаходиться на підлеглий території, яка має статус юридичної особи. Територія повіту включає в себе кілька гмін. Повіт по відношенню до гміни виконує додаткові функції. Публічні завдання повіту схожі із завданнями гміни, вони відрізняються лише обсягом і масштабами. Органами повіту є Рада і Правління повіту. Рада є органом, який формується і є підзвітним повіту, а правління є виконуючим органом [20, с.67-70].

До завдань, які виконує повіт належать: підтримка вторинної інфраструктури – технічної та соціальної; охорона навколишнього середовища; завдання планування і нагляд за будівництвом; забезпечення громадського порядку та безпеки громадян; діяльність, пов'язана з рішенням місцевих проблем на ринку праці; промоція повіту та співпраця з неурядовими організаціями; утримання повітових об'єктів та обладнання комунального господарства, і т.д. Повіт може виконувати відповідно до окремих положень інші додаткові завдання [17,ст.4].

Воєводство має дуалістичний (урядово-самоврядувальний) характер публічного управління і є найбільшою одиницею основного територіального поділу. Відповідно до Закону про запровадження трирівневого поділу країни від липня 1998 року створено 16 нових воєводств (було 49). Воєводство володіє

правосуб'єктністю. На чолі воєводства стоїть губернатор, який є представником Ради Міністрів на території, головою місцевої урядової адміністрації, а також виступає в якості наглядового органу над місцевими органами влади. Самоврядування воєводства виконує завдання регіональної політики: визначення напрямків розвитку регіону, створення умов для економічного розвитку, розвитку соціальної і технічної інфраструктури [18, ст.11].

Повноваження воєводства охоплюють в основному завдання економічного і соціального характеру за мінімального обсягу у сфері обслуговування місцевого населення. Основними напрямками діяльності воєводства є публічна освіта (включно з вищою), промоція та зміцнення здоров'я, захист пам'яток культури, соціальний захист та сімейна політика, розвиток сільських територій, охорона навколишнього середовища та управління водними ресурсами, громадський транспорт і дороги загального користування, фізична культура і туризм, захист прав споживачів, оборона, державна безпека, запобігання безробіттю та активізація місцевого ринку праці [18, ст.14]. Органами самоврядування на рівні воєводства є сеймік воєводства, який обирається через загальні вибори, та правління воєводства (виконавчий орган на чолі з маршалком), який обирається сейміком [20, с.72-75].

Реформування місцевого самоврядування в Польщі після 1989 року, створення актуального територіального поділу та розподіл повноважень між трьома рівнями місцевого самоврядування відбулися за кілька років до польської інтеграції з Європейським Союзом. Процес стабілізації нових місцевих органів влади відбувався паралельно до пристосування функціонування держави та громадянського суспільства до нової реальності. До найбільш важливих питань, що стосуються вступу в ЄС, у контексті функціонування органів місцевого самоврядування належать:

- прийняття і пристосування до нового законодавства ЄС;
- регулювання польського законодавства до європейського у сфері публічного управління;
- діяльність відповідно до принципу субсидіарності;
- участь Польщі і польських органів самоврядування у створенні регіональної політики ЄС;
- використання структурних фондів – управління проектами та розподіл фінансів.

Функціонування місцевих органів влади гмін, повітів і воєводств, які становлять польське місцеве самоврядування, є одним з основних стовпів громадянського суспільства [8, с.93-95].

Місцеве самоврядування найкраще відповідає сутності демократії в визначальних галузях суспільного життя. У Польщі громадського самоврядування в період після Другої Світової війни до 1989 року практично не існувало. До вісімдесятих років ХХ століття регіональна політика за характером була екзогенна, зовнішня. В даний час більш важливим є розвиток «знизу», заснований в основному на внутрішніх факторах-локальний розвиток, або ендегенний розвиток "на власних силах". Теоретичною основою для ендегенної політики регіонального та місцевого розвитку становлять сучасні моделі нео-класичні та попитувці [9, с.571-581]. Основними факторами ендегенного розвитку є: ріст малих і середніх підприємств, впровадження нових видів продукції і послуг та інших інновацій, при цьому технічний і технологічний прогрес становить ендегенний фактор у „розвитку знизу” [13, с.1002-1037]. Ендегенний розвиток, який використовує регіональні та місцеві фізичні і соціальні ресурси, повинен бути результатом зросту знизу вгору. Йому сприяє регіональна політика, спрямована на розвиток наукових досліджень та інновацій, а також освіти.

Від 2004 року Польща є повноправним членом Європейського Союзу, в якому є багаті країни і високорозвинені регіони, а також такі, рівень розвитку яких є набагато нижчим. Вирівнювання відмінностей між багатими і бідними країнами Європейського Союзу проходить в рамках регіональної політики. Регіональна політика спрямована на підтримку діяльності, здатної компенсувати економічні та соціальні умови в усіх регіонах Європейського Союзу, зокрема, скоротити відмінності на рівні розвитку регіонів [4, с.339].

Європейське Співтовариство з моменту свого створення розробило систему інструментів регіональної політики, які, діючи разом, дозволяють її ефективну реалізацію: програмування розвитку, загальні стандарти, адміністративні рішення, фінансові та податкові інструменти і державні інвестиції. У свою чергу, серед найважливіших інструментів місцевої політики є: інструменти планування (серед них: стратегія розвитку, план територіального розвитку, місцевий план розвитку), фінансові інструменти (бюджети органів місцевого самоврядування, воєводський контракт, фінансування з європейських коштів на регіональному та місцевому рівні та централізовано спрямовані на реалізації проектів у різних регіонах та інші заходи), а також інституційні інструменти (уряди маршалковські, муніципальні уряди гмін, повітів та воєводські і повітові одиниці, громадські організації, інші організації). У Польщі за загальну координацію та реалізацію регіональної політики ЄС відповідає Міністерство регіонального розвитку. Згідно з моделлю регіональної політики – розвитку знизу вгору – в першу чергу місцеві органи гміни мають здійснювати та впроваджувати заходи для створення соціально-економічних процесів, які впливають на місцевий розвиток, заснований на тісному і постійному контакті з діловими колами та неурядовими організаціями, з використанням найкращих місцевих ресурсів. Місцевий розвиток – це економічний, соціальний і культурний розвиток спільноти на визначеній території, відповідно до цінностей суспільства.

Місцеве самоврядування несе відповідальність за всі питання, що стосуються поточних і майбутніх потреб громад: прогнозування напрямків, тенденцій і можливостей розвитку, встановлення найбільш важливих пріоритетів розвитку, запобігання та подолання бар'єрів, створення системи співпраці: організація роботи, узгодження з жителями загальних пріоритетів відповідно до бюджету. Якість управління місцевих органів

влади в основному впливає на шанси соціально-економічного розвитку та підприємництва, громадську довіру до державного управління і вносить свій внесок у зміцнення розвитку громадянського суспільства [6, с.3-9].

Згідно з концепцією розвитку політики знизу вгору, її основні дійові суб'єкти це місцеві та регіональні органи влади та представники місцевого бізнесу, які створюють позитивні соціальні та економічні процеси, які призводять до поліпшення умов життя мешканців і діяльності бізнесу. Іншими словами, розвиток знизу вгору означає позитивні зміни економічні, соціальні та культурні відповідно з цінностями місцевої громади та регіонального співтовариства. Важливу роль відіграють місцеві органи влади, які несуть відповідальність за виконання поточних і майбутніх потреб жителів. Вони формують напрями, можливості та пріоритети розвитку, запобігають виникненню бар'єрів і подолання їх, будують систему співпраці, погоджуючи з жителями цілі розвитку. Власні доходи муніципалітетів і регіонів часто не дозволяють швидко подолати обмеження розвитку на місцевому рівні. Тому важливою є співпраця місцевих органів влади з діловими колами і громадськими організаціями та пошук зовнішніх джерел фінансування, у тому числі європейських фондів [6, с.10].

Прозоре функціонування органів державної влади у співпраці з громадянським суспільством, включаючи неурядові організації, засноване на принципі представництва та плюралізму, є основою демократії, включаючи демократичне керування на основі ефективного управління. Таке управління для ефективного функціонування державного управління складається з трьох суб'єктів: уряду, адміністрації та суспільства. Польща після вступу до Європейського Союзу надалі знаходиться у слабкому використанні та здійсненні ефективного управління [2, с.53]. Місцеве самоврядування не може функціонувати без суспільства, що складається з громадян, які знають свої права, несуть відповідальність за свої рішення, використовуючи можливості, надані мешканцям місцевою владою [5, с.9-10]. Участь громадськості в процесі управління є одним з основних критеріїв демократичної влади в державі. Це означає активну участь жителів на даній території (гміни, повіту, воєводства або країни) для виявлення і задоволення загальних потреб. Метою громадянської партиципації є задоволення соціальних потреб та забезпечення суспільної довіри та прийняття дій органів державної влади. Для такого функціонування необхідно розробити добре функціонуючі механізми високого рівня участі громадянського суспільства в процесах прийняття рішень публічної адміністрації. У Польщі, порівняно з іншими європейськими країнами, участь громадян у процесах управління залишається низькою. Внаслідок цього виникає слабкість принципу участі громадськості в процесі державного управління [21, с.79]. Демократична держава повинна ґрунтувати свій розвиток на трьох елементах: державних органах, бізнес-секторі та неурядових організаціях. Держава через представників органів державної влади, співпрацюючи з неурядовими організаціями, має вагомий вплив на соціальний розвиток. Правильне функціонування держави ґрунтується на тісній співпраці визначених секторів.

Висновок. Серед пострадянських країн Східної Європи найбільш вдалу реформу місцевого самоврядування провела Польща. За двадцять років Польщі вдалося децентралізувати владу згідно з рекомендаціями Європейського Союзу, вибудувати демократичну, прозору та надійну систему місцевого самоврядування. Реформа дозволила польському самоврядуванню міцно стати на ноги та перебрати на себе практично всі функції щодо забезпечення життєдіяльності громади. Україна йде шляхом реформування та може комплексно підійти до реалізації реформи самоврядування використовуючи польський досвід, який є близький для України і дуже цінний.

Література:

1. Amin A. *Neo-Marshallian nodes in global networks, International Journal of urban and Regional Research/ Amin A., Thrift N. – Vol. 16. - 1992. – с. 571-587.*
2. *Dwadzieścia lat Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej. – K.: Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej, Warszawa, 2009. – 100 с.*
3. *Europejska Karta Samorządu Terytorialnego (Dz. U. z dnia 25 listopada 1994 r.).*
4. *Kienzler I., Leksykon Unii Europejskiej / Kienzler I. – Świat Książki, Warszawa, 2003, - s. 424.*
5. *Kijowski D.R. Partycypacja obywatelska w samorządowych procesach decyzyjnych/ D. R. Kijowski // Samorząd terytorialny. – 2010. - № 1-2. - С. 11.*
6. *Koncepcja Good Governance – refleksje do dyskusji [Zasoby internetowe] / Departament Koordynacji Polityki Strukturalnej, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2008, с. 44. http://www.mrr.gov.pl/aktualnosci/fundusze_europejskie_2007_2013/documents/koncepcja_good_governance.pdf*
7. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*
8. *Michałowski S. Samorząd terytorialny a społeczeństwo obywatelskie / S. Michałowski, A. Pawłowska (red.), Wydawnictwo UMCS, Lublin, 2004. – 485 с.*
9. *Molle W. Regional impact of Community policies in Europe / Molle W., Cappellin. – Aldershot: Avebury. - 1988. – с 199.*

10. Reguński J. Droga do samorządu. Od pierwszych koncepcji do inicjatywy Senatu (1981-1989) / Reguński J., Kulesza M. – K.: Wolters Kluwer business. Warszawa 2009. – s. 224.
11. Reguński J. Reformowanie państwa : moje doświadczenia / Reguński J. – K.: Wyższa Szkoła Administracji Publicznej, Szczecin, 2007. – s. 174
12. Reguński J. Samorząd III Rzeczypospolitej. Koncepcje i realizacja / Reguński J. – Warszawa: PWN S.A., 2000. – 456 c.
13. Romer P. Endogenolological change / Romer P. // Journal of Political Economy. – Vol. 98, no. 5, part II. - 1990. - s. 71-102.
14. Romer P. Increasing returns and long-run growth / Romer P. // Journal of Political Economy, vol. 94, no. 5. - 1986. - s. 1002 – 1037.
15. Samorząd w Polsce. Istota, formy, zadania / Grzelak M., Kmieciak R., Leoński Z. oraz inni] ; pod red. Wykretowicz S. – K.: Wyższa Szkoła Bankowa, Poznań, 2004. – c. 381.
16. Ustawa o samorządzie gminnym z dnia 8.03.1990 r., (Dz. U. 1990 Nr 16 poz. 95).
17. Ustawa o samorządzie powiatowym z 5 czerwca 1998 r. (Dz.U. 1998 Nr 91 poz. 578).
18. Ustawa o samorządzie województwa z 5 czerwca 1998 r. (Dz.U. 1998 Nr 91 poz. 576).
19. Ustawa o wprowadzeniu zasadniczego trójstopniowego podziału terytorialnego państwa z dnia 24 lipca 1998 r., Dz. U. z dnia 28 lipca 1998 r.
20. Wojnicki J. Samorządy lokalne w Polsce i Europie / Wojnicki J. – K.: Akademia Humanistyczna im. A. Gieysztor, Pułtusk, 2008. – 237 c.
21. Zasady, programy i formy współpracy samorządu terytorialnego i organizacji pozarządowych: poradnik dla samorządów terytorialnych i organizacji pozarządowych / [Dutkiewicz D., Schimanek T., Wejman Z. oraz inni] ; pod red. D. Dutkiewicz i T. Schimanek. – K. : Wydawnictwo Punkt – Jacek Działczkowski, Warszawa. 1998. – c. 134.
22. Прозора Україна. Інформація для ЗМІ та НУО / [Братко М., Колісник О., Возний О., Газізова О. та ін.] ; під. ред. О. Газізової та П. Фенриха. – [1-ше вид.]. – К. : Wyższa Szkoła Administracji Lokalnej w Szczecinie, Szczecin, 2011.- 152 c.

УДК 351.811 (477)

В.В. Новіков,
кандидат юридичних наук, доцент,
декан юридичного факультету;
Л.А. Гачак-Величко,
викладач кафедри цивільно-правових дисциплін,
Львівський університет бізнесу та права

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

У статті розглядаються деякі питання правового виховання молоді, формування правової культури молодого покоління, впливу на правову свідомість молоді людини.

Ключові слова: *правове виховання, правова культура, правосвідомість, правова поведінка, профілактика правопорушень.*

В статье рассматриваются некоторые вопросы правового воспитания молодежи, формирования правовой культуры молодого поколения, влияния на правовое сознание молодого человека.

Ключевые слова: *правовое воспитание, правовая культура, правосознание, правовое поведение, профилактика правонарушений.*

The article dealt with some issues of legal education of youth, the formation of legal culture of young generation, key elements in the legal consciousness of a young man.

Key words: *legal education, legal culture, legal consciousness, legal behavior, prevention of crime.*

Постановка проблеми. Процеси відродження української державності, політико-економічні зміни, що відбулися, торкнулися всіх сфер буття українського народу, призвели до значної переоцінки суспільних цінностей, їх переосмислення. Нова політико-економічна формація породжує й нові підходи до стосунків людини з державою. У сучасних умовах великого значення набуває проблема правового забезпечення процесу державного будівництва в Україні. Суспільна думка, зорієнтована на демократичні основи життя, виходить на рівень відповідального ставлення до прав і свобод громадян, створює необхідні умови для повноцінного